

Conjunt del castell de Tona

Tona

Ubicació

Comarca: Osona
Lloc/Adreça: Serrat del castell de Tona. El Pla del Castell
Alçada: 701

Coordenades:

Latitud: 41.8545
Longitud: 2.2249
UTM Est (X): 435662
UTM Nord (Y): 4633912

Classificació

Número de fitxa 08283 - 169
Àmbit: Patrimoni immoble
Tipologia Conjunt arquitectònic
Estil / època: Prehistòric Ibèric Romà Medieval Romànic Modern
Segle -XVI a XIX
Estat de conservació Regular
Notes de conservació: Segons la CC.AA. les estructures d'hàbitat estan molt deteriorades pel que s'ha estudiat fins ara. No obstant això, la torre del castell i l'església han estat restaurades.

Protecció Legal
Tipus de protecció: Inexistent

Observacions protecció: Cal tenir en compte que hi ha elements del conjunt que estan protegits com a BCIN de forma individual: Església de Sant Andreu del Castell MHA 218 1 R.1.54.1163 (BOE 19.10.1944) declarat com a Conjunt en el Catàleg de Monuments Historicoartístics. Torre del Castell MH 218 1 R.1.51.5740 (BOE 19.10.1944). Segons el Decret de Castells i la disposició addicional 1.2 de la Llei 9/93. POUM. Pla d'Ordenació Urbanística Municipal. VI. Catàleg de béns a protegir. Co-1 conjunta del Castell de Tona. (20/07/2011).
dj., 19/10/1944 - 12:00

Data aprovació:
Número inventari
Generalitat i altres

inventaris	IPAC 240
Accés	Fàcil
Ús actual:	Científic/Lúdic/Cultural
Titularitat	Pública
Titular:	Majoritàriament de l'Ajuntament de Tona
Fitxes associades:	
	<u>Església de Sant Andreu del Castell</u>
	<u>Àrea del Turó del Castell (PEIN)</u>
	<u>Jaciment arqueològic del Castell i l'església de Sant Andreu Torre del Castell</u>
	<u>Cisterna del Pla del Castell. La Tonda</u>
	<u>Acta de consagració de l'església de Sant Andreu del Castell de Tona</u>
Autoria de la fitxa	Josep Anton Pérez Arriaga (TRÍADE serveis Culturals)
Data de registre de la fitxa:	dc., 27/03/2024 - 10:38

Descripció

El serrat del castell de Tona és un àrea inclosa al PEIN. L'esplanada del turó del castell és de forma irregular, més o menys el·líptica, en direcció nord-est / sud-est (FONT, MESTRES, PUIGFERRAT, 2004). La plataforma més elevada, el Pla del Castell, està catalogada com a jaciment arqueològic i és considerat també conjunt monumental pels edificis històrics que conserva. Aquest espai ha estat objecte de successives troballes arqueològiques de diferents etapes històriques. Així, en el seu vessant meridional aparegueren en superfície ceràmiques ibèriques i romanes fetes a mà així com restes de paret seca i una resta de paviment d'*opus signinum*. En un sondeig realitzat per afeccionats de la vila, es recuperaren diversos materials arqueològics d'entre els quals destaquen fragments d'àmfora i de tegula. En nivells més profunds apareixia ceràmica ibèrica rosada i grollera feta a mà així com campaniana (CC.AA.).

Les restes històriques visibles actualment són d'època altmedieval. En l'extrem nord del turó es localitza una torre prismàtica de planta quadrada, realitzada en pedra i morter de calç amb la tècnica de l'encofrat. Aquest és l'únic element que es conserva del castell de Tona. Construïda de pedra original del mateix turó, de planta quadrada i coberta amb volta de canó. Mides: 480 x 489 cm. L'interior de la torre fa 246 x 256 cm. La torre té una alçada màxima de 820 cm, a l'exterior, i 660 cm a l'interior. El gruix del mur és d'uns 105 cm. És separada del pla del castell per un fossat, d'una amplada mitjana de 500 cm. La fondària del fossat és actualment d'150 cm, bé que aquest és ple de runa i bardisses (FONT, MESTRES, PUIGFERRAT, 2004).

L'altre edifici visible és l'església de Sant Andreu de Tona és un edifici d'una nau, capçada a llevant per un absis semicircular. Adossades a la cara nord i a la sud, hi trobem dues capelles, de planta quadrada i rectangular respectivament. A migdia, tapant una part de l'absis destaca el campanar de torre. La nau ha estat coberta amb volta de canó i presenta els murs doblats interiorment, fins al punt on s'obren les dues capelles. La façana de migdia presenta dues portes, la que s'utilitza actualment és la situada al costat de la capella, amb un arc de grans dovelles. L'altra porta, vora el mur de ponent, es va eliminar quan es va cobrir la nau amb volta de canó i es van regruixir els murs.

A l'absis hi ha obertes tres finestres de doble esqueixada, i a la façana de migdia n'hi ha dues més.

La decoració exterior es basa en les arcuacions llombardes, disposades genèricament en sèries de dues entre lesenes molt amples, i amb trams sense arcuacions.

L'aparell ha estat construït amb blocs de pedra trencats, disposats irregularment. Només en alguns punts s'aprecien algunes pedres col·locades verticalment formant unes filades curtes.

a l'entorn de l'església propera al castell hi ha restes d'antigues edificacions que formarien el nucli inicial del poble de Tona.

També és rellevant una cisterna oberta a la roca (al centre de l'esplanada), amb alguns murs pavimentats per impermeabilitzar-la que permetia emmagatzemar aigua de pluja. Se n'ha confirmat l'ús des d'època medieval, tot i que les troballes de ceràmica ibèrica a l'interior i a l'entorn de l'estructura podrien remuntar el seu ús molt més enrere en el temps (DD.AA,1986).

Història

L'ocupació del pla es remunta a la prehistòria recent (1500-700 aC), hi ha indicis d'ocupació ibèrica (V-III aC) i posteriorment romana (III-I aC). La troballa de fragments d'un sarcòfag del segle V dC apuntaria la possibilitat que ja hi hagués un edifici dedicat al culte cristià.

El Castell de Tona i l'església de Sant Andreu, es documenten l'any 888, quan el bisbe Gotmar acudí al castell de Tona del comtat d'Osona a consagrar l'església de Sant Andreu que havien construït els il·lustres barons: Àlvar, prevere, Recared, prevere, Centuri, Bera, El·la i Gal·leni amb tots els homes que vivien al castell de Tona, que dotaren el temple de llibres i dels objectes litúrgics necessaris per al culte, i béns territorials per a subvenir les necessitats dels sacerdots que en tinguessin cura. El bisbe donà una casa situada al costat de l'església, i els delmes i primícies del terme del castell.

El castell de Tona estenia el seu terme jurisdiccional per l'actual terme municipal de Tona i una part del de Collsuspina, que comprenia el terme parroquial de Sant Cugat de Gavadons (DD.AA, 1986).

Al pla del castell han estat excavats bàsicament tres elements: la torre, l'església i el dipòsit d'aigües. La torre va ser excavada per Felip Vall el maig de 1972, tant a l'interior com a l'exterior. També va ser parcialment excavada durant les obres de restauració i consolidació de l'any 2003, obra sufragada per la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Tona.

La intervenció arqueològica paral·lela a la restauració de la torre, va permetre identificar diverses etapes constructives, encara que les datacions no siguin absolutes, es pressuposen aquestes etapes hipotètiques: la torre és del segle IX o X; al segle XIV es devia refer el pis superior; i als segle XVI-XVIII s'hi construí una teulada de teules. En l'excavació de la façana sud-est van aparèixer estructures que podrien ser l'anomenada *sala vella*, que esmenta el document de 1377, adossada a la torre.

Les excavacions arqueològiques de l'església de Sant Andreu fetes als anys vuitanta del segle XX van permetre documentar diverses fases constructives: 1-prerromànica (s. IX i X), 2-romànica (s. XI), 3-(s. XIII), 5- (s. XV), 6-barroca (1686 i 1723) i 7-la restauració practicada en el segle XX.

El dipòsit o aljub d'aigua va ser excavat també per Felip Vall els anys 1985-86, que va confirmar la seva funció com a dipòsit d'aigua fins a l'època moderna, però no es va poder datar l'estructura, ja que no s'excavà per sota del paviment impermeabilitzat del dipòsit (FONT, MESTRES, PUIGFERRAT, 2004).

L'any 1848, durant la segona guerra carlina, l'exèrcit va triar el campanar de l'església de Sant Andreu del Castell per construir una de les torres de telegrafia òptica de la línia de Barcelona a Vic. Tres anys després l'església es fortificà per tal de protegir el telègraf. Per facilitar la comunicació entre Barcelona i la resta del país, el cap de les tropes liberals a Catalunya, el capità general Manuel Gutiérrez de la Concha, marquès del Duero, havia projectat la creació d'una xarxa de telegrafia òptica militar. Des del castell, els telegrafistes es

comunicaven, per una banda, amb el campanar de l'església de la Pietat de Vic i, per l'altra, amb una torre que es va construir al castell d'Esparreguera, prop de Centelles, dins del terme municipal de Seva. L'aparell devia restar al campanar fins l'any 1862, quan la xarxa de telegrafia òptica militar de Catalunya va ser desmantellada. La documentació conservada al fons de la Comandància d'Enginyers de Barcelona demostra que, a banda de l'existència de la torre de telegrafia al campanar de l'església, va existir un destacament militar que vivia al costat, a cal Campaner (l'antiga rectoria). Aquest edifici es va abandonar el 1929 i va acabar en ruïnes. Avui ja no existeix. (CAMPRUBÍ, 2019)

Bibliografia

BARRAL, Xavier (1981). L'art pre-romànic a Catalunya. Segles IX-X, Edicions 62, Barcelona

CABALLÉ, Antoni; ESPADALER, Maria del Mar (1993). "L'actuació arqueològica al castell de Tona dels anys 1985-1986". Llibre de Tona [Tona], pàg. 91-97.

CAMPRUBÍ, Xevi (2019). "La torre de telegrafia òptica del castell de Tona". Llibre de Tona 2019.

DD.AA (1986). CATALUNYA ROMÀNICA. Volum III. OSONA II. Fundació Enciclopèdia Catalana. Pàgines 636-655

D'ABADAL, Ramon (1980). Els primers comtes catalans, Ed. Vicens-Vives, Barcelona

El pla del Castell (material gràfic). (Tona): Ajuntament de Tona i Diputació de Barcelona. 1 cartell.

FONT, Josep; MESTRES, Imma; PUIGFERRAT, Carles (2004). "La restauració de la torre del Castell de Tona". Llibre de Tona

JUNYENT, Eduard (1945-52). Itinerario histórico de las parroquias del Obispado de Vich. Separata del publicado en Hoja parroquial, núm. 57.

JUNYENT, Eduard (1962). "El prerrománico en el condado de Ausona", "San Jorge" juliol de 1962, núm. 47.

JUNYENT, Eduard (1975). Catalunya romànica. L'arquitectura del segle XI, Publicaciones de l'Abadia de Montserrat, 1975.

JUNYENT, Eduard (1983). L'arquitectura religiosa a Catalunya abans del romànic, Curial, Edicions Catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MASFERRER, Josep (1921-24). "La antiga Tonda" "Butlletí del Centre Excursionista de Vich", vol. IV.

PADRÓS, Carles.; PUIGFERRAT, Carles. (2011). Tona. Recull gràfic 1890 - 1978. L'Abans. Editorial Efadós.

PLADEVALL, A. (1990) Tona. Mil cent anys de Història. Eumo Editorial/Ajuntament de Tona.

PLADEVALL, Antoni (1958-60). "La parroquia de san Andrés de Tona y su sufragánea de san Cugat de Gavadons", "Ausa", vol. III.

PUIG I CADAFAALCH, Josep (1911). L'arquitectura romànica a Catalunya, vol. II (del segle IX al XI). Institut d'Estudis catalans, Barcelona.

WHITTEHILL, Walter Muir (1973). L'art romànic a Catalunya. Segle XI, Edicions 62, Barcelona.

<https://invarque.cultura.gencat.cat/card/2727>

<https://invarquit.cultura.gencat.cat/card/240>

<https://www.enciclopedia.cat/catalunya-romanica/castell-de-tona>

<https://www.enciclopedia.cat/catalunya-romanica/sant-andreu-del-castell-de-tona>

